

*Піддячий М. І.,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу профільного навчання,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Метою дослідження обрано теоретичне обґрунтування готовності старшокласників до еволюційного переходу від навчальних завдань до розбудови соціально-економічних відносин з об'єктами праці засобом застосування розробленої системи соціально-професійного розвитку, складовою якої є компетентнісно орієнтоване навчання. Відповідно до мети у процесі дослідження вирішуються завдання: розроблення теоретичних засад соціально-професійного розвитку та фрагментарне відображення у змісті підручників для старшої школи; створення цілісної картини розвитку старшокласників й ролі учасників взаємодії; визначення та розрахунок показників ефективності професійно-діяльнісного критерію в умовах навчально-виховного процесу. У цьому процесі забезпечується взаємозв'язок соціальної, економічної та екологічної складових в межах життєвого простору, що будується на принципах континентальності, духовності, справедливості, законності та стійкості, проектування і пропозицій суспільству технологій соціалізації старшокласників [1, с. 341-361].

Розкрито, що компетентності старшокласників є набутою в результаті діяльності характеристикою, що сприяє їхньому успішному входженню в життя суспільства. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовуючи досвід успішної діяльності у сфері визначеній старшокласником для подальшого розвитку [2, с. 7-8]. На даному етапі потребують розроблення технології оцінювання компетентностей старшокласників і їх рівнів, результати яких слугуватимуть передусім для: моніторингу якості освітніх послуг і рівня навчальних досягнень, їх відповідності державним стандартам; використання результатів оцінювання з метою кваліфікованого відбору за напрямками діяльності; порівняння та корегування національної та регіональної систем освіти. Компетентності старшокласників розробляються на різних рівнях засвоєння змісту освіти з дотриманням критеріїв вікової періодизації. Ієрархія компетентностей: ключові надпредметні або базові, що опираються на пізнавальні процеси і виявляються в різних контекстах; загальнопредметні – незалежні від певної сукупності предметів або освітніх галузей; предметні – набуваються у процесі вивчення певних предметів. Вони мають змінний

характер та рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення і діяльності особистості в соціумі. Їх можна прогнозувати і проектувати у когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній та інших сферах життєдіяльності старшокласників [5, с. 31-32].

В узагальненому вигляді для старшої школи компетентності представляються складовою соціально-професійного розвитку: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складовими психологічної сфери; у сфері здібностей; за рівнем соціальної зрілості і статусу. Зазначимо, що соціально-професійний розвиток особистості – процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної (діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці. Розробляється вона для старшокласників у вигляді системи форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, які цілеспрямовано використовуватимуться для досягнення мети: вироблення в свідомості старшокласника внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування базових і спеціальних знань та норм для функціонування в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації особистісних ресурсів. Механізми формування та функціонування розвитку старшокласників зумовлюються системою координат їх життєвого простору та ймовірних шляхів поступу суспільства. Проектування розвитку старшокласників в умовах компетентнісного підходу відбувається за алгоритмом: вибір напряму професійної діяльності на основі аналізу психофізіологічної сфери; розроблення підходів до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах; оцінкою значущості праці, яка забезпечує життєдіяльність суспільства; аналіз рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу діяльність; проектуванням розвитку протягом життя тощо [3, с. 108-109].

Виявлено, що компетентнісний підхід має філософський, психологічний, педагогічний, соціальний та економічний компоненти. Їх гармонізація створює передумови активізації психологічної діяльності старшокласників стосовно усвідомлених потреб і умов їх задоволення та поетапне розв'язання суперечностей у процесі життєдіяльності на синергетичних засадах.

З'ясовано, що для досягнення мети розвитку старшокласників засобом компетентнісного підходу застосовують інтегративні види технологій у сукупності методів, прийомів та впливів, спрямованих на їх саморозвиток, активізацію зусиль та упорядкування сукупності процедур й операцій за допомогою яких реалізується певний проект. Ефективність процесу технологізації розвитку полягає в: неперервності й цільовій спрямованості; оптимізації компетентнісно орієнтованій діяльності; сталості компетентнісної спрямованості; розробленні механізмів саморегуляції тощо.

Доведено, що у компетентнісно орієнтованому навчанні викристалізовується сукупність умов, що цілеспрямовано впливають на формування психологічної сфери старшокласників, їх свідомість і поведінку з метою формування виокремлених якостей, переконань, ціннісних орієнтацій та потреб. Воно сприяє соціалізації старшокласників [4, с. 61-62] та розумінні інтересів людей з якими вони знаходяться у взаємодії.

У результаті розроблення зроблено висновок, що джерелом забезпечення розвитку старшокласників засобом компетентнісного підходу є мотиви самоактуалізації в обраних сферах діяльності. Одним із механізмів виникнення таких мотивів є система соціально-професійного розвитку старшокласників, педагогів та наставників, складовою якої є компетентнісно орієнтоване навчання. В розробленій системі домінують роль відіграє гуманістична спрямованість кваліфікованої діяльності старшокласників і їх соціальна відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки.

Ключові слова: компетентності, механізми, розвиток, старшокласники, соціалізація, цінності, якості.

Література:

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці: Букрек, 2015. Т. 1, 2. 840 с.
2. Піддячий М.І. Виховання і розвиток дітей засобами праці. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2007. №3. С. 6–9.
3. Піддячий М.І. Соціально-професійний розвиток: компетентності старшокласників та студентів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Конін; Ужгород; Бельско-Бяла; Київ : Посвіт, 2019. Т. VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці. С. 107–110.
4. Піддячий М.І. Освіта і наука України у вимірі громадянських суспільств: соціально-професійна орієнтація. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2016. №3/4 (48–49). С. 59–65.
5. Піддячий М.І. Історичні передумови та теоретичні засади профорієнтації школярів. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 3 (52). С. 29–36.